

בראשית שנת 1914 סופח דידס למיניסטריון הפנים התורכי. הרבה מזמנו בילה בקושטא. שם פגש והכיר את המנהיגים התורכים, שהוכח בגורלם לעצב את דברי הימים במלחמת העולם הראשונה. פעם אחת, לפני שנים לא רבות, סירב דידס להדליק בגפרור שבידו את הסיגריה של אדם שלישי. מששאל אם דבק הוא באמונות תפלות, השיב: „לא, אך משער אני שהרגל הוא לי — פעם בקושטא, הדליקו שלושה מאתנו את סיגריותיהם בגפרור אחד, והשנים נרצחו.” ה„שנים” הם אנור פחה, שהומת באסיה התיכונה הסובייטית, וטלעת פחה, שנרצח בברלין. בקיץ של שנת 1914 עדיין נמצא דידס בקושטא, משם יצא רק בשני באבגוסט, לנסוע על פני אירופה, שכבר היתה נתונה במלחמה. הוא עשה את דרכו לברלין ואחרי הרפתקאות רבות וסכנה חמורה שיאסר ויוחזק שבו ע”י הגרמנים, נסע לבסוף לאנגליה בפמליה של הצייר הבריטי לברלין, שחזר לארצו. השלטונות הגרמנים הרשו לצייר לקחת עמו עשרים וארבעה איש כבני לוויה בנסיעתו, וערבו לשלומם. כשהגיע הקפיטן דידס לבית הציירות מצא, שמזלו שיחק לו במיוחד, כי נתמלאו בדיוק עשרים ושלושה מקומות. הוא השיג את המקום העשרים וארבעה, וכך נמלט ממאסר ואולי גם ממשפט צבאי בתורת קציין אויב מתחפש במסעו בימי מלחמה.

על שירותו של דידס בזמן המלחמה של 1914—1918 לא ניתן להרחיב כאן את הדיבור. לראשונה שירת במחלקת האינטליגנציה של מיניסטריון המלחמה. אחר־כך, כשנכנסה תורכיה למלחמה ונתקבלה החלטה לפרוץ את הדרדנלים, סופח לדיביזיה העשרים־ושש ועמד בכל מערכת הדמים הקשה של גליפולי. הסופר האנגלי, קומפטון מקנזי, שבמערכה זו שימש קצין ריגול בפיקודו של דידס, מעיד שדידס הוא האדם האמיץ ביותר שהכיר בימי חייו. דידס היה נהוג לצאת לטיול בכל יום אחרי־צהריים, אם מצא שהות לכך, ויום בהיר אחד רשם ביומנו הערה פשוטה זו: „הלכתי בערב לטייל עם קומפטון מקנזי עד גלי ביץ’. מזג־אוויר נפלא, ללא רוח ולא חם ביותר”. תאורו של קומפטון מקנזי שונה מזה במקצת. הוא מספר שדידס ביקש ממנו להילווה אליו לטיול לגלי ביץ’, כדי „לשכוח את המלחמה”. בזמן טיולם החל דידס משוחח על הנושא, שהדריך את מנוחתו — הצורך בקימום סוציאלי באנגליה. הם הרחיבו צעדיהם ודידס נשתקע בנושא שלו. קומפטון מקנזי, שלא היה שקוע בו כמוהו, השגיח בפגזים מתפוצצים מעל לגבעה הקטנה, שאליה היו פניהם מועדות. הוא ניסה להטות את דידס לכוון אחר, אך ללא כל הצלחה. הם המשיכו את דרכם לגבעה. לבסוף עורר מקנזי את דידס על המצב בהעירו, שהוא תמה לדעת מאין באים הפגזים, ולזאת ענה דידס: „אילו פגזים?” והמשיך דרשתו על ליקויי המשטר הסוציאלי הבריטי. סוף סוף הוצא מקנזי ממבוכתו על ידי דידס עצמו, שבראותו קציני־מטה אחדים נלוו אליהם והודה למקנזי בנימוס על הטיול הנאה, בהעירו: „כמה טוב לשכוח את המלחמה לשעה קלה”.

מחזית גליפולי הוטל דידס אל תוך „קלחת־השדים” של חתירות ואינטריגות

פוליטיות שהתנהלו באותן השנים באלכסנדריה ובקהיר. שם למד' להכיר את אופיים וערכם המציאותי של הגורמים השונים במדיניות המזרח הערבי ובחיינו ורכש את ראשית הכשרתו לתפקידו האדמיניסטרטיבי והמדיני שבשנים המאוחרות יותר — בארץ־ישראל. ואלה מקצת דברי הביאוגרף המתאר פרק זה בחייו של דיס.

בתפקידי הלשכה, שנתקראה „הלשכה הערבית“, נכלל הרבה יותר משאלת עצמאות הערבים גרידא. כפי שמרומז ברשימותיו של דיס, עמדו על הפרק גם שאלת התביעות המנוגדות של התורכים, גורל עיראק וסוריה, הבסתחון במצרים, המרדנות בתוך הצבא התורכי שצר על טאונזהד בקוט, הריגול הגרמני במצרים, תרעומותיהם של סוחרים יהודים והחשש שהדו יגיע עד הודו. אין אנו משתוממים על שגיאות האנשים, שהוטל עליהם לטפל בענינים המסובכים הללו, אלא על שלא שגו עוד יותר; ולא על השאלה הכאובה של ההתחייבויות לערבים, שציטחון סתם יותר משפירש, וכבר ועורר מחלוקת מה, משתוממים אנו, — אלא על האנשים במקום, שכבר אותו זמן הטיבו להכיר את קשיי המצב ועמדו בלחץ שלחצו עליהם לתת הבטחות ברורות. יותר, „הבטחות שאולי לא יהיה ביכולת לקיים. שאלת הבית הלאומי היהודי עדיין לא התעוררה אותה שעה — פברואר—נובמבר 1916 — הנציב העליון והעומדים במהיצתו לא ידעו עליו שמץ דבר, עד 1917 אין זכר לו ברשימותיו של דיס. אך גם בלאו הכי מצאת כאן מבוך של תביעות שונות ומשונות, בו השתדלה הלשכה הערבית באמת ובתמים לפלס לה דרך, ולעתים קרובות מאוד היה דמיונה ללולין — היד האחת קשורה מאחורי גבו, מחמת הצורך לשמור על אינטרסים צרפתיים ורוסיים; מחמת ההתנגדות בעלת־המשקל של ממשלת הודו, מחמת הפקודות של ממשלתם שלהם, שלגביה לא היו בעיות המזרח הקרוב והתיכון אלא תנועה אחת בסימפוזיה האדיריה של מלחמת־העולם.

ועל כל אלה, איימו עליהם סכנות חמורות: הגרמנים ניסו, ועוד לא אמרו נואש לנסיון זה, להכריז מלחמת־מצוה בכל העולם המוסלמי, לאחר שהתורכים באו בברית אתם, וסמכו על הרוגו שהיה קיים בהודו ובמצרים... העולם המוסלמי תסס, רוחות לאומיות החלו מנשבות, האימפריה העות'ומנית החלה מתפוררת, והמרדנות היתה מכוונת לא נגד שלטון התורכים וגם לא נגד מפלגה תורכית מסוימת, אלא נגד הסדר הישן. הבריטים עם האינטרסים החיוניים שלהם בהודו, ומרכזי עצביהם בעדן, ערב הדרומית, סודן, תעלת סואץ ואלכסנדריה, לא יכלו להתעלם מן הכוחות העולים הללו ונאלצו להתחשב, ובמידת האפשרות, למלא את התביעות-ההגיוניות ביותר של העמים המוסלמים. ובמצרים היה האויב יושב בקרבם, כמה מן המעולים והמוכשרים שבמרגלים הגרמנים השתדלו לעורר רוח של התנגדות לשלטונות, לסייע בידי „הועד לאיחוד וקידמה“ בממון, נשק ותחמושת, כדי לחולל מהפכה במצרים שתביא את המצרים לידי מלחמה גלויה נגד אנגליה. מדי פעם בפעם מעיר דיס על מצבה החמור של מצרים, על הסחר החשאי בנשק, על אסיפותיהן של אגודות מהפכניות שונות ועל רוב „בריות רעות“ שהדאיגו אותו כל כך. על אף המשגים, שנעשו בהכרח, יש לזקוף לזכות כשרונותיהם הדיפלומטיים של אנשינו במצרים, שהארץ היתה שקטה ושהמוסלמים בסוריה לא קשרו את גורלם עם גורל אדוניהם התורכים ושערכי חגיגאו התמרדו ונלחמו לאלנבי. סר הנרי מקמהון הראה הבנה

בלתי־מצויה בענין, כשאמר בשיחה עם דידס, באבגוסט—ספטמבר 1916, על תנועה זו, כי יותר משחשש להיסולה, היה חושש שתאדיר יתר על המידה ותגרום קשיים לבריטים, באחריתה.

לאחר זמן שירת דידס במטהו של גנרל אלנבי ונכנס אתו לירושלים ב־11 בדצמבר 1917, „היה זה יום מלא זוהר“ — כתב — „יום קר, שמש מאירה וללא ענן בשמים. דרך נפלאה עוברת בין ההרים, מתפתלת במדרונות מכוסים עצי זית של הרי־גיר חשופים... בשעה שתיים־עשרה נכנס המפקד הראשי בשער יפו בלויית האנשים השונים שבאו אחריו בסדר קבוע מראש. הרגע בו נכנסנו בשער יפו, המפקד הראשי כראש הצבא המנצח, אחרי 600 שנה, לא ניתן לשכחו לעולם.“

דידס לא שכח עוד את ירושלים, לעולם. אחרי שכיהן במספר משרות אחרות (שימש נספח צבאי בקושטא ב־19—1918 ומנהל כללי של בטחון הציבור במצרים ב־20—1919) חזר לארץ־ישראל כמוזכיר ראשי בממשלה האזרחית, בהיענותו להזמנה של סר הרברט סמואל. „גנרל דידס היקר“, נאמר בהזמנה, „הממשלה החליטה שהאדמיניסטרציה הצבאית בארץ־ישראל תוחלף באדמיניסטרציה אזרחית, וביקשה ממני לכהן כאדמיניסטרטור. קיבלתי עלי את התפקיד הקשה הזה בתקווה שאוכל לקבל את עזרתך, ותשתף פעולה אתי. הבינותי מדברי ד״ר ויצמן, שבדעתך לצאת את מצרים ולחזור הביתה ב־10 במאי, אך יתכן שתשאר במזרח אם תוכל לעשות עבודה מועילה בארץ־ישראל. אשמח מאוד אם תקבל את אחת המשרות העיקריות באדמיניסטרציה — אני מקווה שזו תהיה משרת מזכיר אזרחי, השה לזו של ראש המטה באדמיניסטרציה צבאית... ידועה לך מדיניותי הכללית לגבי הציונות ולגבי הערבים והגוצרים בארץ־ישראל. סבור אני, שהיא מזדהה עם השקפותיך. הנני מלא בטחון שנוכל לעבוד עבודה פוריה יחד.“

דידס נפגש עם ויצמן לראשונה בתחילת 1918, ובמכתב הביתה הוא מספר על פגישה זו: „ד״ר ויצמן, — למותר להסביר לך זאת — עומד בראש התנועה הציונית, באנגליה, יחד עם חברו ד״ר סוקולוב. לפיכך ראיתי זאת כזכות לא מעטה, כשבא לבקרני באהלי ואמר, שלעולם לא יוכל להודות לי כל צרכי על מה שעשיתי בשבילם.“ (הדברים אמורים בעבודת הסיוע ליהודי המושבות, שנפגעו מחמת ההרס של ימי המלחמה בארץ, שבארגונה עזר דידס). דידס כבר הכיר את־השאיפות הציוניות, הואיל ונכנסה לתחומה, בתורת קצין פוליטי במצרים, שאלת עתידם של היהודים בארץ. בפעם הראשונה נזכרה המלה „ציוני“ במכתבו מהשלישי בינואר 1917. „ד״ר ויצמן עשה אתי כשעה וגולל לפני את כל הפרשה“ — נאמר בהמשך מכתבו הביתה — „שיחותיו עם בלפור, ליד ג'ורג' וכו', ואחרי־כן דן על עבודתה העתידה של הועדה (הציונית) כאן... בערב הזמינני ה„ראש“ (אלנבי) לסעודה, להסב־בה עם ד״ר ויצמן, ושוב הפלגנו בשיחה ארוכה. אני מקוה לראותו לעתים קרובות. הוא אחד מאותם האישים המצודדים, המזדמנים לך לעתים, שקט מאוד, מתון מאוד, הליכותיו הליכות מדינאי מובהק, טקטי ביותר. באחד הימים יהיה בידי לכתוב לך פרק יהודי מענין.“

הביאוגרף הבריטי את הסיפור דלהלן¹) על הפגישה בין דידס, אלנבי וויצמן.

מר זיו וד"ר ויצמן פגשו את דידס בפעם הראשונה בדאר-אס-סלאם. מר זיו מצא שדידס רוחש אהדה יתרה להשקפות הציונות, הגם שזיו סבור, שאותן פשה טרם ירד דידס לכל עומק משמעותה הפוליטית של הציונות וגם לא תפח את התפקיד שעתידה הבעיה היהודית למלא בארץ-ישראל, סוריה ואירופה. כרבים אחרים התרשם זיו מאומץ לבו הבלתי מצוי של דידס. בכל מקום בו הופר עקרון מוסרי, במקום בו נמצא רע שיש לשרשו, עוול שיש לתקנו, — שם מצאת את דידס, עשוי לבלי חת, ותהי הרשות הקמה עליו תקיפה כאשר תהיה, ואינו יודע ליאות. שתי התכונות הללו נתגלו בפרשת פתח-תקוה.

פתח-תקוה היתה מושבה עברית חקלאית, קטנה אך פורחת, ליד תל-אביב, אחת המושבות הוותיקות שנוסדו בתמיכת הברון רוטשילד. באביב 1918 נמצאה פתח-תקוה בתחום קוי החזית הבריטים והיתה חשודה על שרות-הריגול הבריטי, הואיל ונתקבלו ידיעות שבמושבה הזאת נערכות פגישות של מרגלים ערבים. לפיכך החליט גנרל בולס לגרש את כל האוכלוסייה האזרחית, יהודים וערבים כאחד, ולשכן שם את צבאו. ויצמן וזיו מיחו על כך, באמרם, שפעולה זו תביא כליה על עדה חרוצה המתפרנסת מיגיע כפיה, שהקרקע, בה הושקע עמל רב כל כך, תיהפך לשממה והמתישבים — לקצבנים נודדים. הם טענו שזו תהיה מכת-מות, כמעט, ליישוב היהודי והשפעתה המוסרית על יהדות אמריקה תהיה הרת אסון, כי יהדות אמריקה היתה גאה, ובצדק, על הצלחת נסיון זה של התישבות חקלאית. בראותם שאין להזיז את בולס מדעתו, פנו אל דידס, והוא, משנוכת בצדקת עצומותיהם, חגר מתניו למלחמה. תחילה העלה את הענין לפני קלייטון, מפקדו, אחרי-כך לפני בולס עצמו ומשהלה לא שוכנע — הלך ישר אל אלנבי, במשך שלושה או ארבעה שבועות היה גורלה של פתח-תקוה נתון בכף, אך דידס לא הסיח דעתו מן הענין אף לרגע, ולא נתן לכל סירוב לרפות את ידיו. לבסוף החליט אלנבי להזמין את ויצמן וזיו לפת-ערבית ולשמוע את טענותיהם. אילו ניתן לנו להסב אל שולחן זה! בצד אחד — אלנבי, עטור פרסטיג'יה אדירה של מצביא בריטי מנצח, כובש ירושלים; ובצד שני — ד"ר ויצמן, פרופסור לכימיה ממנצ'סטר, בריטי לפי נתינותו, אך יהודי רוסי לפי מוצאו. רק אלה שנהירים להם המקורות הנעלמים מהם נובעת גאותו של האנגלי, הכמוסים לרוב גם ממנו, האמונה במסורתו, זעזעו ומוסדותיו, העלולה, לפעמים, לגרום ליהרהר-שלא-מדעת בהליכותיו, — יעריכו את הדרמה שבפגישה זו בין אלנבי לבין ויצמן. יהודי מארץ „נכר“...

אין בידי זכרון דברים לשיחה שהתנהלה ליד השולחן ולעדויות שהגיש ויצמן, אלא זה שבסוף אמר לאלנבי: „כשמצביא כובש את חיפה או דמשק, מה ערך לדבר זה בדברי הימים יותר מאשר לכיבוש לזיו או ליל? אולם אם אנו היהודים הולכים בעקבות נצחונותיו, ייחרת שמו בדברי הימים לנצח, בתנ"ך היהודי“.

הוא דיבר (הידע זאת?) אל אדם, שהיה הוגה בתנ"ך בדבקות של אחד ה„אירופסידים“ מחיל קרומוול, אדם שתכניתו לאותה מערכה היו מושתתות על עיונו במלחמות יהושע. פתח-תקוה ניצלה והוסיפה לשגשג...

(1) כהביאו את הסיפור מפי ישראל זיו מציין הביאוגרף: „זוהי גירסתו של מר זיו לשיחה שנרשמה, כמובן, מן הזכרון, ואינו מתיימר לתת כלשונה“.

במשך שלוש השנים שעשה דידס בארץ עבד ללא ליאות לטובת יהודים וערבים כאחד. אהדתו העמוקה לשאיפות הציוניות קנתה לו את ידידותם ואמונתם של המנהיגים הציונים ושל הישוב היהודי כולו. הנסיונות שנתנסה בהם בארץ, לעתים תוך חילוקי-דעות רציניים עם פקידים בריטים גבוהים, שהשקפתם ויחסם אל הבית הלאומי היו שונים משלו, הניח את היסוד לאותה ידידות ותמיכה מתמדת בתנועה הציונית, שגילה בכל הזדמנות מ־1923 ועד היום.

בספר הביאוגרפיה מובא הקטע דלהלן, המעיד על עמידתו, רבת אומץ-לב ותבונה, מול המון ערבי מוסת בימי מאורעות תרפ"א:

ידיעה חשובה נמסרה טלפונית לדידס בה בשעה שהוא ואמו עמדו לקבל את פני סר הרברט ולידי סמנאל למסיבה של סעודת-ערב, בביתם. עוד לא חלפה רבע שעה ודידס כבר נסע ליפו בלוי"ת ד"ר נורמן בנטואיץ, המזכיר המשפטי. הוא חזר רק למחרתו בשעה שש בערב, בלי שיעלה על יצועו ובלוי שבא אוכל אל פיו.

תפקידו לא היה מן הקלים. היהודים בארץ-ישראל לא אימתו בשום פנים את ההנחה המקובלת, ששקטים הם או שאינם עם-מלחמה, והטבח בבית-העולים עוד העלה את חמתם; ואילו הערבים, טעמו טעם דם והיו מוכי טירוף רצחני.

בזכרונו של דידס נחקקו שני מחזות מהשעות הגדושות והמסוכנות הללו. האחת — כשעמד על גבי מכונית משא בכיכר הגדולה ב־יפו ונשא נאום חוצב להבות לפני המון צפוף של כאלף ערבים נרגזים ושידלם להתפזר בשקט. הוא הצליח בכח קסם אישיותו, כשרון דבורו הנלהב ואומץ-לבו הבלתי-ישכיה, שכן ניצב שם לבדו ולא נשא כל נשק. בליל ראשון לשבת שקטה העיר במקצת, וברחובות שרר בטחון רב יותר. אולם החימה עדיין לא שככה ושוב פרצו פרעות בימים שלאחריו. אותו שבוע הל החג המוסלמי נבי רובין, ומכל הארץ התכנסו לחג המוני ערבים שרויים באותה קנאות דתית, המשמשת קרקע פוריה לזרוע בה זרעי הסתה ונרגנות. לבסוף עלתה חמתם להשחית והם גמרו אומר לפרוץ למושבה העברית רחובות, הסמוכה ליפו. דידס ראה אותם עולים, אספסוף בן עשרת אלפים איש; לידו עמד קומץ שוטרים חסרי-ישע, והוא עצמו לא הצליח להשמיע את דברו ולהשפיע עליהם כבראשונה. פלוגות צבא נשלחו ליפו, אך נפשו סלדה להכניסם לפעולה. תחת זה פקד שמטוס של חיל האויר משדה חניה סמוך ינמיך טוס מעל לראשי ההמונים, ואמנם, לפי דבריו, בא המטוס ישר במעלה הדרך אל עבר החלוצ, המריא לפתע, חג וחזר על תמרון זה. ההמון עמד מהסס רגע, אחר נפוץ ונס. וכך סוכלה ההתקפה בשערי המושבה העברית.

מזה כבר ביקש דידס לפרוש מן החיים הציבוריים והצבאיים ולהקדיש את זמנו לעבודה סוציאלית באנגליה, ורק הקריאה המיוחדת מארץ-ישראל היא שהשפיעה עליו ב־1920 לתפוש משרה למשך שנתיים, ליד סר הרברט סמואל. שתי השנים נתמשכו לשלוש, ואולם אחרי זה התעקש דידס לבלי זוז עוד מדעתו. בשנת 1923, בהגיעו לפסגת הקריירה שלו, עטור אותות כבוד, פנה עורף לפתע לחיים הציבוריים, על שכרם וגמולם, בהרגישו שלא יוכל עוד לפטור עצמו מן התפקיד הקורא לו — קימומה הסוציאלי של אנגליה. הוא התפטר ממינויו בצבא וממשרתו

הגבוהה בממשלת ארץ-ישראל וחזר לאנגליה, כפוי אותו הרעיון האחד והיחיד. והוא אז בן ארבעים שנה, במיטב ימיו.

למן אותו היום בשנת 1923, כשפנה עורף לעולם הנוצץ של משרות גבוהות, התמסר לעבודה סוציאלית בביתנאל גרין, אחד הרובעים העניים ביותר שבמזרח לונדון, בסמוך לרובע היהודי ויטצ'פל. רובע זה אינה למשכן לו עד היום הזה, תחילה עם אמו יחד בבית חמוד, שנבנה עוד במאה השבע-עשרה, ואחרי מותה, בשנת 1940, בדירה שכחה בין דירות פועלים, בה מצא סוף סוף את הפשטות, לה שאף כל ימיו. במשך כל השנים האלה לקח דידס חלק בעבודות סוציאליות מכל הסוגים, הוא עמד בראש המועצה הלאומית לשירות סוציאלי, ומילא תפקידים שונים בשני מנינים של הסתדרויות אחרות. נודעה לו השפעה עצומה על חוגים אינטלקטור-אליים ודתיים; רבות מהרפורמות המרחיקות לכת, שנעשו בשירותים הסוציאליים של בריטניה במשך עשרים השנה האחרונות פרי יזמתו הן. במלחמה האחרונה שימש, נוסף לעבודתו הסוציאלית, ראש הג"א בביתנאל גרין, אחד מרובעי לונדון, שפגעו בהם הפצצות כבדות ביותר. רק אלה שעבדו במחיצתו של דידס הכירו את פעילותו, שאינה יודעת ליאות. לילות רבים מלילות המלחמה לא עצם עין, הוא קם בכל בוקר בשעה 4.30 ולעתים רחוקות עלה על יצועו לפני חצות לילה. איש מידידיו לא התפלא לשמוע, חדשים מספר אחרי גמר המלחמה, על מחלתו הרצינית. פליאה היתה זאת, שעלה בידו לעצור כוח זמן כה ממושך.

כל אותן השנים, מאז חזר לאנגליה מארץ-ישראל, התמסר דידס בלב ונפש למפעל הציוני, וכך קיים את הבטחתו לקיש, בשיחה עמו, זמן קצר לפני צאתו את ירושלים. הוא משוכנע שהמפעל נכון וצודק, ואינו חס על כל מאמץ לשרתו. בשנת 1943 יום את „האגודה הבריטית למען הבית הלאומי היהודי“, ובאביב של 1944 יסד את „הבית הארץ-ישראלי“ בלונדון. יזמתו ודמיונו הפורה היו לנר לשני המוסדות הללו עד היום. מאז ינואר החולף אנושה מחלתו, הוא נותח כמה פעמים, ודבר זה מנע את הופעתו המתוכננת לפני ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית. כעת הוא מחלים לאט לאט, והוא בן 63, אך על אף חולשתו הגופנית, הרי התענינותו ב„בית הארץ-ישראלי“ ובפעולותיו נמרצה כשהיתה. המזכיר של הבית הארץ-ישראלי נמצא לרוב ליד מטתו ודן אתו על התקדמות הבית והתכניות המתחדשות בו. בזמנים קשים כימינו, ממלא „הבית הארץ-ישראלי“ — בעיקר תודות להתענינותו והדרכתו של דידס, שאינה יודעת ליאות, תפקיד חשוב — יחיד במינו — בקיימו בתמידות בקרב חוגים בעלי-השפעה באנגליה את הכרת משמעותה וערכיה של עבודת-הקימום הלאומית היהודית.

אלה תולדות אנגלי, אשר למען ציון לא החשה. הביאוגרף שלו כינה אותו „הפחות-דרמטי מכל האדם אשר בארץ“. הוא אינו עושה פרסומת לעצמו. הוא פועל בשקט ובהתמדה למען הרעיון, בו הוא מאמין. ואמנם חבריו לעבודה ועוזריו מסורים לו עד כדי הערצה, כמעט. האציל הכפרי הזה, המדבר תורכית כיליד אנקרה, גנרל זה שהסתתר בסימטה קטנה של אחד הרובעים הדלים ביותר

שבלוגדון, הוא אחד הידידים הנאמנים ביותר שהיו לעם היהודי מעולם. כיום, על סף הזקנה, אך בלי שכהה כוחו האינטלקטואלי, הוא לוחם למען הרעיון הציוני, כפי שלחם בהכירו אותו לראשונה על אדמתו שלו לפני שלושים שנה לערך. ואולם בא"י אין שמו מעלה הדי זכרון כיום, כמעט ורק מתי מספר יודעים עליו. גדל דור, ששמו של ויגדהם דידס אינו אומר לו כלום. אולי ישנם כאלה החושבים, שהם זוכרים: „אה, כן, הרי הוא אנגלי“ — ואפילו אם רק זאת — ראוי שנדעהו.

פרופ' א. נ. בורנינג

מה שימוש לפסיכולוגיה במלחמה

האדם הוא לוחם המלחמות. הלוחמים במלחמה החדשה הם בני־אדם ומכונות — מכונות שונות ביותר, אך גם בני־האדם הם שונים ביותר ובדלים זה מזה באומנויות, במקצועות שונים, בכשרונות שונים. אין שימוש במכונות בלי בני־אדם. והכוחות המזוינים היו חסרי־אונים בהעדר כל אותן האומנויות והכשרונות המיוחדים של בני האדם — בין להפעלת המכונות ובין לעשיית כל שאר הפעולות המורכבות של המלחמה. כללו של דבר: הצבא והצי חייבים במלוא הרצינות והתכליתיות להתחשב בטבע האדם.

תורשה והכשרה

וגם האדם גופו, הגו בבחינת מכונה במידת־מה. כלומר, גם הוא אורגניזם מורכב, בעל תכונות, כשרונות ואומנויות מסויימים. חלק מסגולותיו ממש, כחלק מחסרונותיו, באו לו בירושה. למשל, אין שום אדם מסוגל לראות באפלה כדרך שהוא רואה באור היום: וכל מי שרואה ראייה כלשהי בלילה ייטיב לראות לאתר שהותו זמן מה בחושך. צירוף זה של יכולת האדם וצמצומה, — תכונת העין הרואה, — באו לו בירושה. אין האימון עשוי להגביר את היכולת אלא במידה מועטת. ועם זאת, קיימים הבדלים גדולים בין האנשים במידת הרגישות של חושיהם; יש אנשים שכושר עינם לראות בלילה רב לאין ערוך יותר מאשר אצל אחרים. ואמנם מאלה יש לבחור לתפקידי התצפית בלילות. הבעיה הצבאית הכרוכה בכך תהיה, כאן, בראש וראשונה, לעמוד על מידת היכולת (וצמצומיה) של העין האנושית — ועל יסוד זה להקנות לאלה שיבחרו לתצפיות־לילה את דעת הצרכים והדרישות הצבאיים, כדי שיוכלו להפעיל את המכסימום המצוי של חדות־ראייתם בלי שידרש מהם הבלתי־אפשרי, יש לקבוע בבירור את כל פרטי הדרישות בענין „הראיה הטובה ביותר“. וכל הצופים צריכים להקבע אחר כך, רק מתוך היותם הולמים את הכללים האלה, וממילא אפשר יהיה או, לבחור את העינים הטובות ביותר לתפקידי התצפית הקשים ביותר.

אך רוב סוגי האומנויות האנושיות אינן נדרשות אלא נירכשות בלימוד.

אמת זו יפה לכל האומנויות המורכבות. והנה גם בכשירות-הלימוד נבדלים בני-האדם זה מזה; — הלימוד בכלל, והכושר ללמוד אומנויות מסוימות בפרט. הכוחות המזוינים צריכים, אפוא, — ביחוד שעה שיש לגייס במהירות צבא גדול למלחמה — להביא בחשבון שני גורמים: האומנויות השונות שהמגויסים סיגלון להם עוד מקודם — וסגולותיהם השונות לרכוש במהירות אומנויות חדשות ושונות. כיון שאינך יכול לברוא סוג אנושי „חדש“ בשביל המלחמה, עליך להתאים ולסגל לכך את בני-האדם המצויים בעין. נמצא שהתפקיד הגדול של יצירת כוחות-צבא חדשים הוא, בעיקרו של דבר, ענין של ברירה ואימון. מן ההכרח לבור את המצטיינים באומנויות הנחוצות; ואם אינם, — יש לאמן כאלה.

הכשירות האישית

למעשה עוסקים הכוחות המזוינים בשני הדברים האלה גם יחד. באשר כל אומנות אזרחית מסוימת נחשבת גם לצבאית — כגון, כתיבה-במכונה; הרי נקל הוא לבחור את אלה שכבר רכשו לעצמם יכולת מקצועית, — את הכתבנים. וכשאינן כתבנים במידה מספקת, מן הצורך יהיה ללמד אומנות זו לאנשים נוספים. אך בדרך כלל אין מחסור בכתבנים, אבל כשאין אפשרות לשאוב את בעלי האומנות הצבאית לסוגיה מתוך המלאי האנושי האזרחי במידה הקרובה לסיפוק הצורך, — כגון בשביל קבלת כתב סתרים באלחוט ושידורו — יש צורך לאמן תחילה כמעט את כל האנשים; אך אגב האימון מתגלה אצל הטירונים הכשירות האישית. איש, הלקוי מבחינה שכלית, לא יוכל לתפוס כתב-הסתרים במהירות שתצדיק את אימונו במלאכה זו, אף על פי שהוא די מפותח למלא כמה תפקידים אחרים הנחוצים בצבא. אך אנשים רבים המפותחים בהחלט, חסרים את „כשירות-הניטרון“ ואין לאמנם לכך, בשעה שאנשים מוכשרים יותר מהם למלאכה זו נמצאים בעין. והנה לפי מבחנים פסיכולוגיים אפשר לעמוד על כושרו או אי כושרו של האדם ללמוד תפקידים מסוימים רבים, — ובענין זה עשויים מבחנים כאלה להעיד על כושרו של אדם לסגל לעצמו את מלאכת הניטרון. הרי בענין זה עולים הברירה והאימון בד בבד.

ולא חשוב הדבר, אם מידות-הכשירות שבאדם תורשתיות או לימודיות הן. על הצבא להשתמש בהן כשימצאן. כך, אומנות אזרחית שנרכשה בלימוד-משמשת לעתים קרובות בשירות ללימוד אומנות צבאית. למשל: אזרחים שמלאכתם היא בניהוג מכוניות-משא, מסוגלים לעסוק בניהוג מכוניות-צבאיות, אף כי לשם כך עודם זקוקים לתוספת אימון רב.

כל הבעיות הללו, הנוגעות בסגולות-אנוש ובמידת כשירותו, בעיות פסיכו-לוגיות הן ולעתים קרובות — אם כי לא תמיד — עשוי המומחה הפסיכולוגי לסייע לכוחות המזוינים לברר, מהן התכונות האנושיות הדרושות לתפקיד מסויים, וכיצד להשיג בעלי תכונות כאלה, אם בדרך הברירה ואם בדרך האימון. כי הפסיכולוגיה היא חקר טבע האדם — הוא האדם העושה את המלחמות.

האדם הוא בחינת „מכונה“ מורכבת, רגישה ודקדקנית עד מאוד. „מכונה“ אשר לה הסגולות של הבחנה, זכירה, לימוד, חשיבה ופעולה. ובסופו של דבר — דוקא פעולתו היא היא הקובעת, לפי שמעשהו — הוא ההופכו למועיל. אך מאידך גיסא, מעשי אדם תלויים בהמשך סגולות-היסוד האחרות, שכן יכול הוא לפעול לפי הבחנתו — לירות ולפגוע במטרה. יכול הוא לפעול לפי מה שהבחין בעבר, כלומר: לפי זכירתו; ויש ביכולתו לבור לו את מטרתו היום, לפי שאת מול גילה את מקומה וכן יכול הוא לשנות את אורח-פעולותיו, על ידי הלימוד: היום הוא כבר יודע לירות יריה שאינה מחטיאה, כי לימוד למד זאת באימון. היום לומד הוא לדעת שאותו חפץ מזור שראהו אתמול, אינו אלא עמדת-תוח מוסית. ואילו לחשוב הרי זו דרך של פתרון בעיה חדשה בטרם יתחיל בפעולה. כי מערכת-העצבים של האדם מאפשרת לו את עבודתן המשותפת של זכרונות והבחנה מבלי פעולה, — ומתהווה בהכרתו איזו מחשבה חדשה שהיא יותר מזכרון בלבד, — מחשבה העשויה אולי להביא לאיזו פעולה חדשה. זה פירוש הדבר: „לחשוב“. תכונותיהם אלו של החיילים והמלחים — הנהן הדבר העומד לרשות הצבא והצי בעת קרב. הלא הוא „צידוד“ של טבע האדם.

במידה שהכוחות המזוינים רוצים להשתמש בבני-אדם לצרכי מלחמות, עליהם להביא בחשבון את התהליכים הפסיכולוגיים, להבין את האפשרויות והצמצומים שבהם. אם אמנם רוצים הם להשתמש ב„מלאי-האדם“ המצוי ככל האפשר, על אנשי-הצבא לחקור וללמוד את דרכי השימוש בתכונות אלו שברוח. שפירושן — מידת יעילותם של החיילים והמלחים.

הבעיות הצבאיות הפסיכולוגיות כוללות גם את הכרת אופיים של יתר סוגי האנשים שעמהם בא הצבא במגע — האזרחים ב„חזית המולדת“, המסייעים בידי הכנחות הלוחמים; תושבי הארצות הכבושות הבאים במגע עם החיילים; תושבי ארצות-האויב; וחייליו. דרכי מחשבתם ופעולתם של כל אלה צריכים להיות נהירים לאנשי הצבא; לעתים קרובות יהא להם ענין ממשי לעסוק בדעותיהם, רגשותיהם ופעולותיהם המשוערות. המנהיגים משתמשים באמצעים שונים כדי לנסות ולשער את דעותיהם של קבוצות חברתיות כאלו; ובדעתם את הלך מחשבתם ורגשם, אולי ינסו לשנותם ע"י אמצעיה של „המלחמה-הפסיכולוגית“.

שבעה דרכים לשימוש בפסיכולוגיה לצרכים צבאיים:

- תחום ההתעסקות הפסיכולוגית של הצבא והצי מתחלק, מבחינה שימושית, לשבעה תחומים:
1. תצפית — גבולות הדיוק בהבחנה מה הן; והכללים להשגת ההבחנה הדייקנית ביותר;
 2. ביצוע — פעולה ותנועה, רכישת האומנויות לסוגיהן, יעילות בעבודה ובקרב;

3. ברירה — מיון, — ברירת האיש המתאים לתפקיד המתאים;
4. אימון — כיצד ללמד וכיצד ללמוד, — העלאת הכשירות לדרגה מושלמת של אומנות.
5. התאמה אישית — סיגול הפרט לחיים הצבאיים, לרמה גבוהה של חריצות, לאיתנות נפשית, והגבותיו על מצבי דריכות וגורמי-פחד.
6. יחסים חברתיים — כושר-מנהיגות; תוצאותיהן של שמועות והשתלטות עליהן; מהותם של מצבי-בהלה; היחסים בין אנשים השונים זה מזה בגזעם ובמנהגייהם.
7. דעות ותעמולה — הערכות לגבי דעת הקהל ויחסו לחזיונות שונים; מלחמה פסיכולוגית.

1. תצפית

חשיבות צבאית גדולה יש להבחנה ולשימוש בחושים. מעשה-המלחמה מביאנו לירידת כוח הראיה: — מידת הדיוק של העין; באיזו מידה היא ממחרת להתעייף ואיזהו הדרך למנוע את התעייפותה; כיצד אומדים את המרחקים על ידי ראייה; הכללים לראיה טובה בלילה; חוקי הבחנת הצבעים והעובדות הקשורות ב"עיורון-לצבעים"; הפסיכולוגיה של ההסוואה ושל גילוי המוסווה. וכן חשובה הידיעה בענייני השמיעה: טיבה וסיבותיה של החרשות; השפעות הרעש; השימוש בצלילים ובמילה המדוברת לצרכי הקשר, וביחוד במערכות טלפוניות; הכללים לשמיעה מעולה. גם לריח יש שימושים צבאיים משלו, לא רק בהבחנת גזים, אלא גם בסיוור, ואלו תחושת שיווי המשקל הגופני מכרעת אצל הסייסים, לא רק משום שהם משתמשים בחושי-הבחנה אלה, אלא גם משום שעליהם לדעת, באיזה מקרים להתעלם מהם, כשאי אפשר לסמוך עליהם. וכן ישנו צד פסיכולוגי ל"מחלת התנועה" (המקבילה למחלת-הים), ולבסוף — הרי לפניכם עוד תחום של ההבחנה, ההתמצאות וההתכוונות בשטח, מציאת דרך שאבדה, גילוי מטרה בסביבה זרה, — זהו סוג של יכולת שאפשר ללמוד והוא תלוי בשימוש כל החושים המצויים. נושאים אלה מהווים חלק ניכר מאותו תחום-הפסיכולוגיה שלאנשי-הצבא עניין בו.

משנתחוויר לנו היסוד הפסיכולוגי שבכל סוגי האבחנות האלה, מתייצבות ארבע דרכים לשימוש בה:

(א) אפשר לקבוע את הכללים לתצפית יעילה. אפשר, למשל, להסביר לאנשים איך לצפות בחשכה במכסימום של יעילות;

(ב) כיון שבדרך כלל ישנם הבדלים אינדיבידואליים ביכולת ההבחנה, אפשר לבור את הטובים בצופים, מבחינת סוגי-ההבחנה המסויימת, כדי להפעילם באותם התפקידים, שבהם עשויה סגולתם המיוחדת להועיל ביותר. יש אנשים, שסובלים מ"עיורון-לילה", — ואין להטיל עליהם תפקידים חשובים, המצריכים תצפית בחשכה. יש אנשים המצטיינים מזולתם ביכולת